

40-godišnjica Kalničkog područja

U povodu 40-godišnjice formiranja Komande kalničkog vojnog područja u sjeverozapadnom dijelu Hrvatske, želim predočiti neke događaje iz NOB-a na ovom području, koji su imali veliki značaj za razvoj NOP-a u ovom dijelu Hrvatske, pa i šire.

U drugoj polovici godine 1943. prilike na području Kalnika, i razvoj NOP-a, uvjetovale su i omogućavale stvaranje većih jedinica NOV, pa i Komande kalničkog područja, koja ima sjedište na jednom mjestu, pa Štab II operativne zone donosi odluku o formiranju Komande vojnog područja u sjeverozapadnom dijelu Hrvatske sa sjedištem u mjestu Veliki Poganac.

Već i sam geografski položaj određivao je ulogu ove komande u vojnom i u političkom pogledu, jer je pružao povoljne mogućnosti za prihvaćanje dobrovoljaca, opskrbu, vojne informacije i mnogo drugih pitanja interesantnih za razvoj NOP-a. U bližoj i daljoj okolini nalaze se: Varaždin, Koprivnica, Križevci i Zagreb, pa su mnogobrojni dobrovoljci iz ovih gradova i njihovih područja imali mogućnost doći preko Komande vojnog područja, bez ikakvih veza, do jedinica i komandi NOV na području Kalnika. I drugi su uvjeti bili dobri, osobito sigurnost prihvaćanja dobrovoljaca, budući da su postojala na području Kalnika sela koja su masovno pomagala NOP i osim Velikog Poganca, gdje se i nalazi Komanda kalničkog područja. To su bila osobito sela: Ludbreški Ivanac, Duga Rijeka, Ribnjak, Botinovac, pa i druga koja su činila uži i širi teritorij oslobođenog dijela kalničkog područja. To potvrđuje kasniji razvoj NOB-a, kada ovaj dio Kalnika postaje centralni slobodni teritorij u drugoj polovici 1943.

Do tog vremena razvio se ovdje NOP tako da su formirane i veće jedinice NOV, od Kalničkog partizanskog odreda do brigada »Braća Radić« i »Matija Gubec«, a kasnije veće formacijske snage, a razvojem ustanka na ovom području, stvara se i Komanda kalničkog područja. Tada upravo dolazi veći broj dobrovoljaca na kalničko vojno područje, jer postoje povoljni uvjeti za njihov prihvata na ovom dijelu oslobođenog teritorija.

Nedaleko sjedišta Komande područja nalaze se jaki neprijateljski garnizoni, kao npr. Koprivnica, u kojoj je bilo preko 1000 neprijateljskih vojnika, a u širem rajonu i druga uporišta: Varaždin, Križevci i još neka manja mjesta.

Neprijateljske snage u postojećim garnizonima, vrše česte upade na oslobođeni teritorij pa dolazi do sukoba s jedinicama NOV, koje drže položaje na glavnim cestovnim pravcima, te neprijatelj pokušava osujetiti i opstanak same Komande područja u Velikom Poganju.

Komanda kalničkog vojnog područja, od formiranja u rujnu 1943, nalazi se u Velikom Poganju sve do 8. veljače 1944, s određenim brojem ljudstva raspoređenim na oslobođenom i dijelom poluoslobođenom području Kalnika i Podravine.

U to vrijeme znatan broj operativnih jedinica NOV, uključujući i jedinice Komande kalničkog vojnog područja, stacioniran je i kontrolira čitavo oslobođeno i dijelom poluoslobođeno područje. Ovako je čitavo područje bilo pokriveno operativnim i pozadinskim jedinicama, koje su ga osiguravale.

Nakon formiranja Komande kalničkog vojnog područja u Velikom Poganju, bitno se promijenila sigurnost stanovništva na ovom području, jer iako su pozadinske jedinice Komande područja bile brojčano ograničene u pojedinim dijelovima oslobođenog područja, ipak su bile prisutne skoro u svim mjestima. Pozadinske jedinice Komande područja nalazile su se na raznim dijelovima područja i u mjestima, čime je osiguran i nesmetan rad NOO-a i život i rad stanovništva.

U ovim povoljnim prilikama velik broj dobrovoljaca javlja se u Komandu kalničkog područja – u Mobilizacijski centar, i iz onih mjesta koja su još u neprijateljskim rukama.

Organizacija i formacijski sastav Komande kalničkog područja bili su zamišljeni i ostvareni kao regularna vojska u ratnim uvjetima. Tu se nalaze: Komanda područja, Komanda pozadinskih jedinica, Mobilizacijski centar, Obavještajno-informativna služba, Vojno-ekonomski odsjek, Sanitetska služba, Služba veze, Vojni sud i druge službe. Svaka ima određene zadatke, kao obuku boraca, ili patrolne i kurirske službe i veze s jedinicama i štabovima van Komande područja.

Komanda područja vrši i ove poslove:

- osigurava sa pozadinskim jedinicama uže i šire područje oslobođeno od NOV-e,
- organizira i prihvaća dobrovoljce iz raznih krajeva i vrši organizaciono-mobilizacijske poslove, na užem i širem području,
- osigurava rad NOO-a na oslobođenom području i pomaže njihovo osnivanje,
- preuzima zaplijenjeni vojni materijal, opremu i druge potrebe za NOV,

– sprema i uskladištava vojnu opremu, namirnice i druga materijalna sredstva potrebna NOV i stanovništvu oslobođenog područja,

– osigurava potrebna spremišta-zemunice i ostale prostore za smještaj vojne opreme, namirnica i drugog materijala potrebnog jedinicama NOV i organima NOP-a,

– vrši obuku prispjelih dobrovoljaca u Komandu područja i upućuje ih po vlastitoj želji u komande i jedinice NOV,

– organizira prevoz i preuzimanje vojne opreme i materijala, namirnica i drugih potreba jedinicama i komandama NOV, prilikom oslobođenja pojedinih mjesta i gradova,

– snabdijeva vojnom opremom, materijalom i ostalim raspoloživim materijalnim sredstvima jedinice i komande NOV, bolnice, sanitetske službe, organe NOP-a, stanovništvo oslobođenog područja i dr.

– osigurava rad i sigurnost kretanja stanovništva na oslobođenom području,

– organizira i druge poslove u zavisnosti od potreba na oslobođenom teritoriju, od organizacije i proizvodnje, do spremanja poljoprivrednih proizvoda i dr.

Ove službe pri Komandi područja morale su djelovati pod sasvim drugim uvjetima nakon oslobođenja šireg područja Kalnika i Podravine, budući da dolazi do promjena u odnosu na stanovništvo u novooslobođenim mjestima, jer se pojavljuju razni zahtjevi i potrebe NOO-a i dijela stanovništva. U takvim prilikama i uvjetima, pojedine službe pri Komandi područja rade danju i noću, jer je veliki dio oslobođenog područja i šireg oslobođenog teritorija orijentiran baš na Komandu područja u Velikom Pogancu zbog toga što se ona nalazila na jednom mjestu.

Sve službe Komande područja bile su tako razmještene kako bi prema potrebama mogle pružiti potrebne informacije stanovništvu oslobođenog i dijelom oslobođenog teritorija koje ulazi u sastav Komande područja, radi određenih pitanja i potreba. Sve službe pri Komandi područja bile su tako razmještene kako bi mogle biti međusobno u vezi i surađivati.

U Komandi kalničkog područja nalazio se i Mobilizacijski centar, koji je imao zadatak da prihvaća sve one koji žele stupiti u NOV, bilo da su ih uputili NOO-i, ili su nekim drugim vezama došli u Komandu područja u Veliki Poganač. Tako je od formiranja i stvaranja ovog Mobilizacijskog centra bilo evidentirano oko 760 dobrovoljaca koji su se na razne načine prijavili ili bili ovamo upućeni. U Mobilizacijskom centru vođene su i potrebne evidencije o svakom dobrovoljcu prispjelim u Komandu područja, bilo da je ostao u jedinicama Komande ili je upućen drugim jedinicama NOV. Jedan broj dobrovoljaca, bilo iz zdravstvenih razloga ili vlastitog opredjeljenja, familijarnih i drugih razloga bio je vraćen svojim kućama sa potrebnim propusicama koje su izdavale pojedine službe Komande.

Ekonomski odsjek Komande područja imao je zadatak da osigura potreban prostor za spremanje potrebnog ratnog materijala, opreme, namirnica i drugih potreba koje se prikupljaju i dopremaju u za to predviđene prostore – zemunice, koje su se nalazile na oslobođenom teritoriju Kalnika. Ova podzemna skladišta bila su smještena na određenom oslobođenom prostoru, pa je bilo vrlo važno da budu dobro zaštićena da ih ni neprijatelj ni itko drugi ne otkrije, jer se u njima osim ratnog materijala nalazila i dokumentacija NOP-a i NOV.

Zaštita ovih podzemnih skladišta – zemunica bila je razrađena osobito u odnosu na osobe koje su dovozile ili odvozile opremu i materijal. Radilo se to uglavnom noću. Određene osobe su imale plan zemunica, a nastojalo se da se što rjeđe dolazi u njih, da bude što manje tragova po kojima bi ih neprijatelj mogao otkriti.

I u organizaciji prehrane su važili vojnički uvjeti. Hrana se pripremala u centralnoj kuhinji za veći broj ljudstva, jedinica i službi pri Komandi područja, kao i za sve one koji svakodnevno dolaze u Komandu.

U selu Ludbreški Ivanac, nalazile su se potrebne radionice za popravak oružja, odjeće i obuće, pa se u tim radionicama vršio popravak oštećenog oružja koje se zatim upućivalo operativnim jedinicama i komandama.

U organizacionom i formacijskom sastavu Komande područja, nalaze se i komande pozadinskih jedinica koje djeluju na oslobođenom i na dijelu poluoslobođenog područja Kalnika i Podravine. Ove jedinice od 20 ljudi, zavisno o mjestu i položaju na kome su bile locirane, bile su pojačavane u slučaju potreba sa većim ili manjim brojem novog ljudstva, dok su im na raspolaganju bile i udarne grupe u nekim mjestima. Udarne grupe su osnovane u mjestima: Rasinji, Vojakovcu, Lepavini – Donjari i Gornjoj Rijeci, a u nekima od ovih mjesta, kao na primjer u Gornjoj Rijeci, postojala je i jača udarna grupa koja je izvodila zajedničke akcije sa jedinicama Komande područja, na prostoru križevačkog neprijateljskog garnizona, području Zeline, Komina i same Gornje Rijeke.

Manje snage Komande područja djelovale su u nekim slučajevima i kao izvidničke jedinice na širem dijelu teritorija. Zbog mogućeg upada neprijateljskih snaga na uže područje Kalnika, gdje se nalaze potrebne službe i organi NOP-a zajedno s Komandom područja, često ove jedinice štite od mogućeg iznenadnog napada uže oslobođeno područje.

I u samoj Komandi područja nalazi se veći broj ljudstva, koje se upućuje u patrolne i kurirske službe na oslobođenom i dijelom poluoslobođenom području. Tako se stalno patrolne službe nalaze u pokretu.

U listopadu 1943. oslobođeni su Ludbreg i Varaždinske Toplice, a 7. studenoga 1943. i Koprivnica tako da se tada teritorij Kalnika i Podravine nalazio pod kontrolom NOV. Trebalo je uspostaviti red i sigurnost na ovom dijelu Kalnika i Podravine. Nakon oslobođenja Koprivnice situacija se mijenja na čitavom području. Neprijateljska vojska iz raznih pravaca često pokušava upadati na oslobođeni teritorij iz Varaždina i Križevaca, a napada ga i avijacija iz Zagreba. Trebalo je stoga izvršiti sve pripreme za obranu. Komandu kalničkog vojnog područja u Velikom Pogancu i ranije je napadala neprijateljska avijacija. Zbog toga su izvršena potrebna osiguranja radi obrane. Istočno od Komande područja postavljaju se protuavionski mitraljezi i stvara protuavionska obrana, u neposrednoj blizini kopaju se podzemna skloništa od napada iz zraka, sa zapadne strane nalazi se crkva koja služi za promatranje dolaska aviona, pa je udarac u zvono bio znak za uzbunu zbog napada iz zraka.

Komanda područja u Velikom Pogancu bila je povezana na oslobođenom dijelu Kalnika i Podravine s NOO-a koji su organizirano radili, kao na primjer NOO Velike Mučne i Sokolovca na prikupljanju obavještajnih podataka o namjerama neprijateljskog garnizona i u vrijeme kad Koprivnica nije bila oslobođena. U Kopri-

vnici se nalazio veći broj suradnika NOP-a, pa se njihova veza ostvarivala putem tih NOO-a, ali i drugim kanalima do Komande područja i Štabova NOV.

Stvaranje ovakvih uvjeta na ovom dijelu oslobođenog teritorija ne samo što je imalo velikog utjecaja na središta u kojima su postojali neprijateljski garnizoni, nego i na prilike u tim mjestima. Kad su jedinice NOV oslobodile Koprivnicu, situacija se mijenja i za druga mjesta, kao što su Varaždin i Križevci. Tako se koncem 1943. i početkom 1944. godine povećava broj dobrovoljaca i iz ovih mjesta, koja se većim dijelom opredjeljuju za NOP, pa uz druga pitanja posebno važno postaje pitanje opskrbe jedinica NOV. Ekonomski odsjek Komande područja poduzima potrebne mjere da se osiguraju što veće zalihe vojne opreme, materijala i namirnica koje upućuje u operativne jedinice i komande, a viškove uskladištuje u podzemna skladišta – zemunice.

Narodnooslobodilački odbori djeluju u okviru svojih mogućnosti i potreba, dok druge strukture NOP-a usmjeravaju i pomažu NOO-e, tako da koordiniraju rad s komandama i štabovima jedinica NOV. Oslobođanjem Ludbrega i Koprivnice, osnivaju se tu i komande mjesta, koje s Komandom područja izvršavaju određene zadatke i rješavaju pitanja reda i sigurnosti građana i stanovništva oslobođenih dijelova Kalnika i Podravine.

Ovakve prilike i uvjeti postojali su do 8. veljače 1944. Obrat događaja od 9. veljače 1944. izmijenio je čitavu sliku dotadašnjeg stanja ovog dijela Kalnika i Podravine. Situaciju iz druge polovice 1943. do 9. veljače 1944. nakon formiranja Komande kalničkog područja, oslobođanjem Ludbrega i Koprivnice, moglo bi se nazvati pravim stanjem slobode u ovim mjestima.

U međuvremenu neprijatelj vrši intenzivne pripreme za napad na oslobođeno područje, pa je bilo potrebno da Komanda područja organizira i obavijesti stanovništvo o mogućem pokretu većih neprijateljskih snaga na Kalnik. Međutim, to će samo djelomično uspjeti, jer će neprijateljske snage iz više pravaca brzim pokretima onemogućiti ostvarivanje ove zamisli. Stanovništvo ovog dijela sjeverozapadne Hrvatske, a posebno užeg dijela Kalnika, bilo je velikim dijelom na strani NOP-a pa je i sudjelovalo u mnogim važnim akcijama za daljnji razvoj NOB-a. Za neka mjesta se može reći, da su masovno pomagala i sudjelovala u NOP-u.

Daljnji razvoj događaja izmijenit će situaciju i na oslobođenom području i u susjednim mjestima koja nisu još bila oslobođena za vrijeme postojanja Komande kalničkog područja u Velikom Pogancu. Terorom i pritiscima u neoslobođenim mjestima nije se uspjelo pokolebati vjeru u narodu u pravednu stvar i uspješno omasovljavanje NOP-a na području sjeverozapadne Hrvatske.

U to vrijeme po prilikama na ovom dijelu Kalnika i Podravine, izgledalo je da je konačno došao spas od svih dotadašnjih stradanja i patnji stanovništva na oslobođenom, pa i dijelom neoslobođenom području. Međutim, slika će se izmijeniti s neprijateljskom ofenzivom 8. veljače 1944. i za stanovništvo jednog dijela Kalnika pa i za samu Komandu područja u Velikom Pogancu.

U vrijeme između 2. i 4. veljače 1944. moglo se zaključiti da će doći do ofenzive na kalničko i podravsko

područje, ali je još uvijek postojala mogućnost da neće doći u toku mjeseca veljače, već kasnije, ili da će biti ograničena na dio oslobođenih mjesta, posebno Koprivnicu što je bio i cilj neprijateljske ofenzive. U vremenu između 4. veljače do 7. veljače 1944. izvršen je obilazak čitavog kalničkog i dijela podravskog područja, a posebno dijelova u području Križevaca, Gornje Rijeka i Varaždinskih Toplica, gdje su i bile stacionirane veće neprijateljske snage za napad na Kalnik i Podravinu, kako bi se pomoću jedinica koje izviđaju na isturenim mjestima i pomoću obavještajnih podataka moglo doći do prave namjere neprijatelja. Međutim, u ovome se djelomično uspjelo, jer su pokreti neprijateljskih snaga bili usmjeravani u raznim pravcima kako bi se onemogućio uvid u pravo stanje o broju neprijateljskih vojnika i nekim pravcima kretanja.

Opći napad neprijateljske vojske na oslobođeni dio Kalnika i Podravine počeo je 8. veljače 1944. Procjenjivalo se da će se glavne neprijateljske snage kretati prvenstveno cestama: Križevci – Koprivnica, Varaždin – Koprivnica, pa zatim pravcima Zelina, Novi Marof i Varaždinske Toplice. Međutim, i jedinice NOV su se nalazile na tim pravcima, pa je neprijatelj ubacio veće snage na sporedne pravce, ali u dubinu oslobođenog područja i nadirao na čitavo oslobođeno područje Kalnika i Podravine iz više pravaca. Tako se nekoliko kolona kretalo iz pravca Apatovca, Ivanca, Velikog Poganca, Rasinje prema Ludbregu, dok su druge kolone nastupale iz pravca Lepavine, Botinovca, Prnjavora, Grdaka i produžavale šumom između ceste Lepavina – Koprivnica i Rasinje, izlazeći u pravcu Subotice i dalje prema Koprivnici.

U ovakvoj situaciji došlo je do masovnog pokreta stanovništva, pozadinskih službi i jedinica Komande kalničkog područja, pa je stvorena još teža situacija za operativne jedinice NOV na malom manevarskom prostoru, jer je situacija zahtijevala brze pokrete i zauzimanje položaja na raznim pravcima pred nastupajućim neprijateljskim snagama. Stanje je bilo kritično i za dio stanovništva koje se povlačilo i bježalo pred neprijateljskim jedinicama koje su zvjerski postupale sa stanovništvom iz nekih mjesta Kalnika. U povlačenju, neprijateljske jedinice su popalile veliki dio kuća i gospodarskih objekata u Velikom Pogancu, Ivancu, Ribnjaku i drugim selima Kalnika.

U takvoj situaciji trebalo je osigurati povlačenje stanovništva, ranjenika, pozadinskih službi i organa NOP-a u pravcu Bilo-gore, pa se osiguravaju pravci kretanja: Lepavina – Donjara, Sokolovac i Velika Mučna. I dok se neprijateljske snage nalaze u pokretu prema Koprivnici i Ludbregu, jedinice NOV vode borbe i na cestovnim pravcima Križevci – Koprivnica, Varaždin – Ludbreg sa dijelovima neprijateljskih snaga, uglavnom ustašama iz Crne legije.

U ovoj ofenzivi, veljače 1944. godine, na Kalnik i Podravinu neprijatelj je zauzeo Koprivnicu i Ludbreg, uništavajući oslobođeno područje. Borbe sa neprijateljskim snagama nastavljaju se i u toku veljače na kalničkom području, ali pod vrlo teškim uvjetima.

Ovako je u najgrubljim crtama teklo vrijeme od oko 5 mjeseci, rujan 1943. – veljača 1944. Komande kalničkog područja u Velikom Pogancu. Za sve to vrijeme Komanda nije promijenila sjedište, iako je bila meta čestih neprijateljskih napada.